

MIGRÁCIÓ ÉS TÁRSADALMI MOBILITÁS ÓZD KÖRNYÉKÉN 1845 ÉS 1945 KÖZÖTT

NAGY PÉTER

Ózd, a mai majd negyvenezeres, város százötven évvel egy kicsiny, pár száz lelkes település volt, melynek lakói földműveléssel foglalkoztak. A község, melyet évszázadokon keresztül elkerültek a történelem viharai, a 19. század közepétől szinte egy csapásra a térség központi helyévé vált. A Rombauer Tivadar által irányított Gömöri Vasművelő Egyesület a közeli barnaszén-lelőhelyekre alapozva úgy határozott, hogy a kis községben építi fel újabb kavaróüzemét. A vasútépítések korában a cég egyre fejlődött, majd az ózdi, borsodnádasdi és salgótarjáni vasgyárak fúziójával a megalakuló Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. hazánk egyik legmeghatározóbb iparvállalatává nőtte ki magát, amely a második világháború befejeződését követő államosításig kisebb-nagyobb visszaesésekkel fejlődött tovább. Munkámban a gyár alapításától, 1845-től az államosítás koráig mutatom be a migrációs folyamatok és az ózdi vasgyár kapcsolatát, mivel ez idő alatt vált az apró falucskából huszonötezeres város.

Dolgozatomban a gyár fejlődésével párhuzamban szeretném az Ózd környéki demográfiai folyamatokat elemezni. Megvizsgálom, hogy mennyire befolyásolták az ország és a vállalat gazdasági teljesítményei, a konjunktúrák és a recessziók a bevándorlás folyamatát. Különös tekintettel foglalkozom azzal, hogy honnan rekrutálódtak a bevándorló ózdi alkalmazottak, milyen nyelvűek, kultúrájukak voltak, melyik felekezetbe tartoztak. Kiemelten fontosnak tartottam azt, hogy megvizsgáljam a helyi, a korszakunkban is gyári munka mellett mezőgazdasági tevékenységet folytató lakosság és a bevándorlók kapcsolatát, egymással való érintkezésüket.

Kutatásomban a hazai szakirodalom mellett számos helytörténeti munkát is feldolgoztam, különös tekintettel az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör pályázataira. Munkámban korabeli kiadványokat, ismertetőket, valamint a helyi sajtótermékek vonatkozó cikkeit is feldolgoztam. Emellett nagy részben statisztikai kiadványokra támaszkodtam, amelyeket idősebb Ózd környéki lakosokkal készült interjúkból származó információk egészítenek ki. Felhasználtam ezen kívül az Ózd Városi Múzeum releváns iratait, valamint a helyi egyházközségek dokumentumai is, amelyek vizsgálata során a társadalmi csoportok egymás közti kapcsolatába pillanthattam bele.

Az első két évtized – a gyáralapítástól a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. megalakulásáig

Ózdon a gyáralapítás után öt évvel, 1851-ben mindössze 346-an éltek, ami talán hihetetlennek tűnik a mai város szemszögéből. A térséget a kohászati üzem létesítése előtt szinte teljesen magyar nyelvű népesség lakta. A településnek ekkor 338 római katolikus és 8 izraelita lakosa volt, amely arány a közeli falvakra is jellemző volt. A reformáció csak kis mértékben tudott teret hódítani a környéken, a református, esetleg evangélikus felekezethez tartozó személyek többnyire egy-két faluban koncentráálódtak. A vasgyártás megindulása, a szakemberhiány okozta migráció megindulása után azonban mind a nemzetiségi, mind a felekezeti arányok gyökeresen megváltoztak.¹

1847-ben készültek el a gyár első épületei, ekkor érkeztek meg a gőzgépek és egyéb berendezések. A kieskovai vasolvasztó munkásainak egy részét áthelyezték Ózdra, emellett a gépek beállítását és szerelését a brünni gépgyár szakmunkásai végezték. Hazánkban minden nagyobb ipari létesítmény építésénél, így Ózdon is, az új technológia bevezetésénél külföldi mérnököket és szakmunkásokat alkalmaztak. Ők csak átmeneti jelleggel tartózkodtak a község területén, ideiglenes barakkokban éltek, és a könnyebb feladatok elvégzésére betanították a kohászati tevékenységre vállalkozó helyi munkaerőt. A Gömri Vasművelő Egyesület a környező falvakból szegényparasztokat, napszámosokat toborzott a segédmunkák elvégzésére, akik az állandó és biztos kereset reményében szívesen álltak a vállalat alkalmazásába.²

A cég állandó jelleggel csak pár évvel később kezdett el szerződtetni vasolvasztó, forrasztó képzettséggel rendelkező szakmunkásokat, akiket az üzem mellett telepített le. A legnagyobb számban a Szepességből és Gömör vármegye északi részéből, kisebb részben morva és lengyel területekről érkeztek. A kohászok között a Rima-Murányvölgyi Vasmű Egyesület gömri telephelyeiről (Betlér, Nyústa, Klenóc, Kokova) áttelepült munkások voltak többségben. A vasgyártáshoz szükséges alapanyagot kitermelő 140 kőszénbányász között azonban már számottevő volt a környező falvakban (Ózd, Arló, Borsodnádassd, Balaton, Csernely, Csokva, Omány) élő, szegényparasztok közül kikerülő bányász. A szénégetők ekkor még még kivétel nélkül északi területekről, főként Gömörből és Szepesből jöttek.³ 1852-ben a munkáslétszám 280 fő volt, amelyből 17-en Ózdról, 98-an Ózd környékéről, 134-en az ország egyéb területéről – többségében a Felvidékről –, 31-en pedig külföldről származtak.⁴ Az ózdi vasgyárban

---

¹ Dobosy László: A római katolikus egyház története Ózdon. Ózdi Vasas, 1992. jan. 10. 6.

² Az Ózdi Kohászati Üzemek története. Főszerk. Berend T. Iván. Bp. 1980. 57.

³ Paládi-Kovács Attila: Ipari táj – Gyárak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században. Bp. 2007. 167.

⁴ Dobosy László: Az ózdi vasgyár hatása a településre és a lakosságra. A gyártelep lakossága. Ózd 1992. 24.

1859-ben már 426, a szénbányákban 238 személy, emellett még jelentős számú faszénégető dolgozott.⁵ 1858–59-ben a fennmaradt kimutatások szerint a gyári munkásoknak 2/5 része volt csak Ózd környéki lakos.⁶

Az északról bevándoroltak túlnyomórészt német és szlovák anyanyelvűek voltak. Számos katolikus volt közöttük, de egy csoportjuk az evangélikus vallást gyakorolta. Sokáig nem tekintették a magyart anyanyelvűeknek, amit jól mutat, hogy húsvét másnapján az evangélikus istentisztelet egy részét egészen 1909-ig szlovák nyelven tartották.⁷

Egy statisztikai kiadvány érdekes összesítést közöl a 19. század harmadik harmadáról. Alapnak az 1980-as közigazgatási Ózdot veszi, amelyhez akkor már több, vele összeépült szomszédos települést odacsatoltak, melyeknek lakossága szintén túlnyomórészt a kohászatból élt. Ennek függvényében figyelmen kívül hagyhatjuk az egyes területek időközbeni közigazgatási módosulásait – például, mint látni fogjuk, számos gyári lakótelep nem Ózd területén épült fel –, és ennek alapján reálisabban tudjuk a demográfiai folyamatokat elemezni. Az adatok szerint az 1980-as Ózd területén 1850-ben – tehát a gyár létesítése után nem sokkal, még kevés betelepülővel – már 4189 személy élt. Ez a szám 7 év alatt 16, 69%-kal 4888 főre emelkedett, 1870-ben már 5809-en lakják a térséget, ami az előző adathoz képest 18,84%-os, 20 év alatt 38,6%-os növekedést jelent. Jól látható a felfelé ívelő migrációs trend, amely a távoli területekről történő betelepülések növekvő számát mutatja.⁸

1. tábla: Ózd, Sajóvárkony, Bolyok népességének változásai 1869 és 1930 között

Település	1869	1880	1890	1900	1910	1920	1930
Ózd	1216	1430	2304	3640	5981	6022	7322
Bolyok	880	812	1003	1818	2211	2242	3503
Sajóvárkony	1460	1530	2202	3516	3866	3621	5419

Forrás: Az 1930. évi népszámlálás

Ehhez képest az 1869-es népszámlálás adatai alapján Ózd lakossága ekkor már 1216 fő volt, két évtized alapján a község népessége megnégyszereződött. A vasüzemhez legközelebb eső település lélekszáma tehát gyorsabban növekedett, mint a környéké – amelyet a 20. században folyamatosan hozzákapcsoltak –, ez alapján tehát az északi betelepülések mellett a szomszédos településekről való

⁵ Birta István: Adalékok az ózdi vasgyár munkásviszonyai történetéhez. Történelmi Évkönyv II. köt. (1968). 253.

⁶ Dobosy L.: Az ózdi vasgyár hatása i.m. 25.

⁷ Pásztor Enikő – Bögös Anett: Az evangélikus egyház története városunkban. Ózd 1993. 13.

⁸ Magyarország községeinek és városainak népessége az 1850., 1857. és 1870. években. Bp. 1984. 104.

beköltözésről is beszélhetünk. A vasgyártásban elhelyezkedő helyiek fontosnak tartották, hogy közel lakjanak a munkahelyükhöz, így többen itt telepedtek le. A környék legnagyobb települése az évszázadokon keresztül központi helynek számító Sajóvárkony volt továbbra is 1460 fővel, a vasgyárhoz szintén közel fekvő Bolyokon 880 személy élt. Korszakunkban kutatásaim alapján e három település jelentette a vasgyár vonzotta migráció fő irányát, amelybe a 20. század elejétől a szintén szomszédos Uraj is belekerül.⁹

A következő évtizedben ezzel ellentétesen egyre vonzóbbá váltak a vasgyárhoz közeli települések is. Az ipari üzem közelében lévő falvak népessége a 19. század utolsó harmadától Ózddal párhuzamosan növekedésnek indult. Ennek oka az volt, hogy a távolabbi vidékek, a szakképzett dolgozóknál rosszabb anyagi helyzetű gyári betanított – és segéd munkásai itt próbálkoztak állandó lakhelyre szert tenni. Átmeneti megoldás volt az ingázás és a gyár közelébe település között az albérlet és az ágyrajárás (kvártély, kovártély), amely itt olcsóbb volt, ezért népszerűbb, mint Ózdon.¹⁰

Az 1870-es években kisebb mértékben ugyan, de tovább folytatódott a vándorlás a térségbe, Ózd népessége 1880-ban 1430, Sajóvárkonyé 1530 főre növekedett, míg Bolyok lakossága eközben 812 főre csökkent. Az alábbi számok azt tükrözik, hogy a betelepülés első hulláma természetesen a legközelebb fekvő Ózdot érintette a legjobban, azonban ekkorra már valamennyire részesedett belőle a környék korábbi gócpontja, és az üzemtől pár kilométerre fekvő Sajóvárkony is. Bolyok ekkor még nem volt meghatározó jelentőségű a betelepülők szemében, népessége az 1872–73-as, a térséget nagymértékben sújtó kolerajárvány miatt esett vissza.¹¹ Ebben az időben zárta be a társulat málnapataki üzemét, amelynek munkásait áthelyezték az ózdi vertikumba. Később azonban erőteljes munkaerőhiány lépett fel, mivel jelentős számú dolgozó ment át a diósgyőri és a salgótarjáni gyárba dolgozni, amelyek magasabb keresettel és jobb lakáskörülményekkel csábították őket. A bekövetkező 1873-as gazdasági válság nyomán 15–20%-os létszámcsökkentésre kényszerült a cég. Az évtized végének viszonylagos prosperáló viszonyai, a gyár rekonstrukciójához szükséges munkáskezek nem tudták teljesen kiegyensúlyozni ezeket a veszteségeket, amelynek alapján a népszámlálási adatok által kimutatott csökkenő bevándorlási intenzitás korántsem meglepő.¹²

---

⁹ Az 1930. évi népszámlálás I. rész. Demográfiai adatok. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1932. 63.

¹⁰ *Paládi-Kovács A.*: Ipari táj i.m. 168.

¹¹ Az 1930. évi népszámlálás i.m. 63.

¹² *Dobosy L.*: Az ózdi vasgyár hatása i.m. 25.

A fúziótól az első világháborúig

A migráció a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. 1881-es megalakulása, az ózdi, a borsodnádasi és a salgótarjáni vasipari üzemek fúziója után gyorsult fel. Az ózdi gyár ekkor jelentős fejlesztésen és korszerűsítésen esett át, ami nagyobb mennyiségű szakembert igényelt. Nagyonbbrészt a morva területekről, kisebb arányban a Felvidékről vándorolt be ekkor nagyobb számú közösség. Az új technológiák és a vasipari, hirtelen jelentkező konjunktúrák miatt szükséges volt a külföldi szakemberek bevonása, ezért a vállalatvezetés nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy minél több értékes munkaerőt csábítson be az országhatáron túlról.¹³ A gyáripari munkástársadalmon belül országosan is számarányát meghaladó mértékben képviseltette magát a hazai németiség és szlovákság, arányának megfelelően szerepelt a magyarság, kisebb mértékű volt a románok, ruszinok és a délszlávok szerepe.¹⁴

Az ózdi vasgyárba, mint láttuk, a 19. század második felében az új technológiákat adaptáló külföldi szakmunkásokon kívül rengetegen települtek át Gömör és Szepes megyéből, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. (RMST) ottani telephelyeiről. Ennek oka az volt, hogy a 19. század derekán a borsodi, nógrádi barnaszéntelepek közelébe helyezte át súlypontját a vas – és acélgégyártás, ahova a százados hagyományokkal rendelkező munkásság jelentős része is vele tartott. Szepes, Gömör és Zólyom megyében a vasgyártás és ércbányászat az 1880–1890-es években fokozatosan veszített jelentőségéből, és egyre kevesebb embernek adott megélhetést. Rozsnyó, Jolsva, Dobsina és a többi iparváros lakossága a bányászok és vasmunkások kivándorlása következtében rohamosan apadt. Mindenkinnek azonban nem tudtak munkalehetőséget biztosítani az újabb üzemekben, így sokan más megoldásokat kerestek. A kivándorlók – akik között szlovákok, németek és magyarok egyaránt voltak – zöme Amerikába, 1920 után pedig Kanadába, Belgiumba vándorolt. A legszomorúbb, hogy éppen a legjobb, legképzettebb munkások költöztek ki messzi vidékekre a magasabb bérek és a jobb életkörülmények reményében.¹⁵

Érdekesség, hogy a század utolsó időszakában nagy számú népesség érkezett Nógrád megyéből az ózdi vasgyárba. A zömében szegény sorsból származó egykori földműveseket először a felvidéki vasgyárakba vették fel, majd a betanítást követően Ózdra helyezték őket. Lényegesen olcsóbb munkaerőhöz jutott így a gyár, és nem voltak olyan igényeik sem – főleg a nagyobb színvonalú lakásokra, amelyek miatt korábban többen más üzemekhez szerződtek át –, mint az évek óta kohászatban dolgozó szakmunkásoknak.¹⁶

---

¹³ Paládi-Kovács A.: Ipari táj i.m. 167.

¹⁴ Berend T. Iván – Ránki György: A magyar gazdaság száz éve. Bp. 1972. 91.

¹⁵ Sándor Vilmos: Nagyipari fejlődés Magyarországon. 1867–1900. Bp. 1954. 608–609.

¹⁶ Dobosy L.: Az ózdi vasgyár hatása i.m. 31.

Az évszázad végén a fúzió okozta gazdasági fellendülés következtében Ózd lakossága elérte, majd elhagyta Sajóvárkonyét. 1890-re mindkét település népessége jelentősen növekedett, Ózdon ekkor a tíz évvel ezelőtti adatsorokhoz viszonyítva 61,1%-kal több, 2304, utóbbi településen 2202 fő élt. A különbség a következő évtizedben nagyobb mértékben bővült Ózd javára, a századforduló évében előbbi már 3640, utóbbit 3516 személy lakta. A század utolsó éveiben tehát egyértelműen Ózd vette át a központi hely szerepét, amelyet jól mutatott a község urbanizálódása. Sajóvárkony pedig továbbra is falusias jellegű település maradt, lakossága a hozzá csak közigazgatásilag tartozó Bánszállásbánya beindulásával nőtt meg nagyon, ami a községtől teljesen elkülönült. Az RMST létrejöttével vált célponttá Bolyok is, 1890-ben már 1003, 1900-ban már 1818 személy élt itt mindennapjait. A népszámlálások demográfiai adatai egyértelműen szemléltetik Ózd robbanásszerű népességfejlődését a 19. század második felében. Az 1850-es évek kis falucskáját az 1900-ban már évben tízszer annyi ember lakta. Ez a hatalmas fejlődés természetesen teljesen átrajzolta a település társadalmi viszonyait, a korábban viszonylag homogén közösségből a vasüzem telepítésének hatására egy sokszínű, kulturálisan, nyelviileg és vallásilag is rendkívül heterogén népesség vált.

2. tábla: Ózd felekezeti megoszlásának változása időszakunkban

Év	Összlakosság	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Izraelita	Görög keleti
1851	346	338	–	–	–	8	–
1906	4298	2997	620	519	3	159	–
1930	7322	5152	1072	697	196	197	7
1941	21277	14942	3639	1124	805	721	22

Forrás: Ózdi Városi Múzeum, Történeti Adattár, Az 1930. évi és az 1941. évi népszámlálás statisztikai kötetei

A századfordulóra Ózd korábban homogén, szinte teljesen római katolikus vallású lakossága már nagyon vegyes képet mutatott. Egy 1906-ból származó statisztika alapján a település 4298 lakosa közül 2997 tartozott a római katolikus felekezethez. A korábbi viszonyokhoz képest ez jelentős visszaesést jelent, de 70%-os számarányukkal továbbra is a legmeghatározóbb közösséget képezik a községben. Összesen 1139 protestáns lakott ekkor Ózdon, ami 26,5%-os arányt tükröz. Közöttük megközelítőleg fele-fele arányban vannak reformátusok (620 fő), valamint evangélikusok (519 fő). A görög katolikus népesség elhanyagolható, mindössze 3 személyt tüntetnek fel a felekezet sorai között. Az izraeliták 159 fős létszámmal vannak jelen a településen, ami 3,7%-os arányt jelez.

A gyár fejlődése következtében az üzem munkaerő-igényének kielégítésével egyenes arányban, mint már korábban is láttuk, a protestánsok létszáma is erőtel-

jesen növekedett. Az egyesülés után bevándoroltak többsége református vallású volt. Kezdetben a közeli nekézsenyi, majd héti missziós gyülekezetekhez tartoztak, majd a hívek 1888-ban önálló egyházközséget alapítottak saját lelképásztorral. A tagok száma ekkor háromszáz körül mozgott, azonban sokan közülük a környező falvakban telepedtek le.¹⁷

A munkáskolóniákon élő lakosság zömében a protestánsnak vallotta magát. A római katolikus őslakosság – akik többségükben még mindig földműveléssel foglalkoztak és kisebb hányaduk vállalt a mezőgazdasági munka mellett állást az üzemben – közé tehát egyfajta zárványként ékelődött be a lakótelepen élő református és evangélikus felekezetű, többnyire idegen ajkú gyárban dolgozó réteg. A vallási hovatartozás Ózdon foglalkozási és kulturális különbségeket is feltételezett.¹⁸

A felekezeti viszonyokon kívül azonban a nyelvi különbségek jóval meghatározóbbak voltak a helyi társadalom életében, amelyek számtalan konfliktusok vélt vagy valós okai voltak Ózdon is. A századfordulón a keresztény-nemzeti ideológia szerves részévé vált a polgári fejlődés nyomán kialakult a munkásság „idegenségének”, „gyökértelenségének”, „nem magyar” voltának eszméje.¹⁹ Szabó Zoltán szerint, aki a térséget egyszerűen Rimamurányi Birodalomnak nevezi, Észak-Magyarországra – amely Ózdra különösen érvényes – a „kapitalista gyarmatosítók” toborozták a munkásokat az egykori Monarchia legkülönbözőbb tájairól, így a kapitalizmus itt nem a meglévő társadalmat formálta át, hanem föléjük telepítette az idegeneket. „A munkásság nem itt fejlődött – hanem ide érkezett.” Ez csak részben igaz, az író nem volt tekintettel a szakmunkások és a betanított munkások közötti különbségekre és a területi eltérésekre.²⁰

A kapitalista nagyvállalatok tőkései és helyi vezetői mindent elkövettek a munkáskolóniák népének magyarosítása érdekében. Saját gazdasági érdekük és a kiegyezés utáni korszellem is ezt diktálta. A magyarosodás mindenütt több nemzedéken át tartott. A munkáskolóniákra letelepített külföldiek a helyi dolgozóktól tanultak meg magyarul, akiknek a gyermekeik már kiskorukban az utcán és az iskolában sajátították el játszótársaiktól azt. A harmadik generáció általában már teljesen elmagyarosodott, az idegen származás emlékét csupán a családnevek és a származási hagyományok őrizték. 1881–1882-ig Ózd körzetében a táj társadalma „magához hasonította” az idegen nyelvű telepések első hullámát. Hozzájárult ehhez a tendenciához a magyar nyelvű közigazgatás és adminisztráció, az iskolai oktatás és a szakmunkásképzés (inasiskola, tanoncképzés), valamint erősítették ezt a könyvtárak, újságok, egyletek, műkedvelő színjátszók. Új

¹⁷ Dobosy László: A református egyház története Ózdon. Ózdi Vasas, 1992. jan. 24. 6.

¹⁸ Dobosy L.: Az ózdi vasgyár hatása i.m. 64.

¹⁹ Kende János – Sípós Péter: Ipari munkásság és asszimiláció Magyarországon. 1870–1910. Történelmi Szemle. XXVI. (1983). 238–239.

²⁰ Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság. Bp. 1937. 123.

üzemi terminológia alakult ki, a korábban szinte teljesen német és szlovák nyelvű technikai szókincs is folyamatosan elmagyarosodott. Érdekes módon azonban még napjainkban is élnek Ózdon olyan kohászati szakszavak a dolgozók között, amelyek a külföldi megnevezésekből erednek. A kortársak is felismerték már, hogy a városi és az ipari növekedés sietteti az asszimilációt a legjobban.²¹ Emellett azonban Ózdon a felföldi szlovák és német (gründler, mánta, buléner) nyelvjárá-sokat még az 1930-as években is használták egymás között az idős mesterek.²²

Ózdon is kerítés választotta el a munkáskolóniát a szomszédos falutól. A borsodi, gömöri és nógrádi ipari körzetekben a falun élő kétlaki munkásság a korábbi tömeges zsellérségből verbuválódott. Hiába lett így gyári munkás vagy bányász a földtelen zsellér fiából, gazdaleányt akkor sem kaphatott feleségül. Ózd körzetében a 20. század első felében a legtöbb környékbeli faluban külön fonóba jártak esténként a parasztok lányai, s külön a bejáró munkások, bányászok gyermekei. Egyiket a gazdaleányok, másikat a munkásfiatalok látogatták.²³ A falun élők társadalmi helyzetüknek megfelelően kerestek párt maguknak, a kolónián élő munkáskiű kizárólag telepi lányt választhatott, de figyelme kiterjedhetett a vidék többi munkástelepére is. A kolóniák szigorú és a település szerkezetén, a házak méretén, külső képén is megmutatkozó hierarchiája, a munkásrétegek származási és szakmai elkülönülése – külön telepeken éltek az egyes üzemegységben dolgozók is – és a vállalatok által felerősített kasztszellem így természetesen kihatott a házasságok párválasztási esélyeire. A külföldről, vagy nemzetiségi vidékről betelepített munkások házasságát a nyelvi egységesülés bekövetkeztéig, néhány évtizedig nyelvi, kulturális akadályok is nehezítették.²⁴

A Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Rt. (más néven Rima) telepein, így Ózdon is nagyon alacsony volt a társadalmi mobilitás. A vállalat üzletpolitikájához tartozott, hogy a kolóniákon élő szakmunkások gyermekeit különféle iskolákban taníttatta – általában szüleik képzettségének megfelelően –, hogy a képzett fiatalok tudását később saját javára felhasználhassa.²⁵ Az időben előrehaladva valóságos munkásdinasztiák alakultak ki, amelyben az apa foglalkozása négy-öt generáción át öröklődött. 1945 előtt az iparvállalat törzsállomány kialakítására törekedett, és értékelte alkalmazottaik vállalat iránti lojalitását, hűségét. Nemzedékeken át a céghez tudták kötni a legjobb szakmunkásaikat szolgálati lakásokkal és egyéb szociális juttatásokkal.²⁶

²¹ Kende J.–Sipos P.: Ipari munkásság és asszimiláció i. m. 243.

²² Vass Tibor: Az ózdi acélgyári munkásság életviszonyai a XX. század első felében. In: Foglalkozások és életmódok. Szerk. Dobrossy István. Miskolc 1976. 13.

²³ Dömötör Tekla: A Salgótarján-környéki bányászközségek néprajzához. Etnographia. LXV. (1954). 165.

²⁴ Szabó Z.: Cifra nyomorúság i. m. 133.

²⁵ Luczák Margit szóbeli közlése alapján

²⁶ Fogta Béla szóbeli közlése alapján

A RMST telepein – így Ózdon kívül Borsodnádason, Salgótarjánban is – nemzedékről nemzedékre öröklődtek az ún. „vasas szakmák”, amelyet a vállalat jelentősen elő is segített. Az 1890-es évektől kezdődően az ózdi acélműben valóóságos „martinászdinasztiák” alakultak ki, például a Mustos, Kolmont, Jakab, Simkó stb. családok három–négy generációja dolgozta végig munkás éveit a „Martinban.”²⁷ A második világháború után nagyjából a munkástársadalom egyharmada tartozott országosan az ún. örökletes réteghez, a munkásság számának növekedése miatt a többség még mindig első generációs, zömmel paraszti származású munkás volt. Meglepő, hogy nem volt nagy különbség a szakmunkások és a betanított munkások között ebben a szempontból. Lackó Miklós kutatásai alapján alacsony mértékű volt a kiáramlás a munkásságból 1945 előtt. Nem vonzotta őket sem a földműves életforma, sem a vasúti vagy a postai alkalmazottak világa, életszemléletük és lelkületük mélységesen különbözött a kisvállalkozó, az önálló iparos mentalitásától. A polgári életforma azonban nem volt idegen számukra.²⁸

A parasztsághoz hasonlóan a segédmunkások, gyári napszámosok gyermekeinek sem volt könnyű értelmiségi pályára bejutni. A polgári oktatás kiterjesztése előrelépést jelentett ugyan, azonban képviséletük itt is elmaradt lakosságbeli arányuktól. A polgári után a fiúk tanonciskolában tanulhattak tovább, amellyel a szakmunkások műveltségi szintje, polgárosodási igénye is nőtt. A munkásleányok azonban elenyésző számban juthattak be középiskolába (kereskedelmibe, óvónő – és tanítóképzőbe). A továbbtanulásban a felső munkásság élvezett előnyt, akik szakszervezeti, egyházi vagy egyéb kapcsolatokkal rendelkeztek.²⁹

Jól látjuk, hogy a századforduló időszakában erőteljesen megugrott az üzemhez legközelebb fekvő három település lélekszáma is. A gyárvezetés ennek hatására is felgyorsította lakásépítkezéseit, alkalmazottai számára ebben az időszakban számos munkáskolóniát létesített. A betelepülő szakemberek és munkások jó minőségű lakóházakban élhettek, közel a munkahelyhez és a szolgáltatások egyre színesebb skáláját nyújtó, a vállalatvezetés által fenntartott, korábban kiemelkedő szociális és jóléti létesítményeihez. Az ózdi vasgyár különféle kedvezményekkel próbálta becsalogatni a szakembereket üzemébe. Jelentős mértékben fejlesztette és kiterjesztette szociális és kulturális intézményhálózatát. A társadalombiztosítás mellett az alkalmazottak kedvezményes élelmiszervásárlási lehetőséggel, korszerű és megfizethető kórházi ellátással rendelkeztek. Emellett az egyletek és kulturális intézmények széles köre várta őket, kiemelten be-

²⁷ Vass T.: Az ózdi acélgyári munkásság i.m. 20–23.

²⁸ Lackó Miklós: A magyar ipari munkásság összetételének alakulásáról (1930–1949). Századok. 92. (1958). 726–727.

²⁹ Földes Ferenc: A munkásság kulturális helyzete Magyarországon. In: Vasszínű égbolt alatt. Vál. Meggyesi János. Bp. 1961. 373., 378–379.

szélhetünk itt a Tiszti Kaszinóról és az Olvasó Egyeletről, valamint a számos szolgáltatást nyújtó Gyári Uszodáról.³⁰

Egyre többen települtek be a szomszédos vidékekről is Ózd térségébe, akik a szegényparaszti létet a biztosabb, magasabb életszínvonallal kecsegtető gyári napszámos – vagy betanított munkára cserélték. 1906–1910 között az egykori szilvásváradai vasgyár és a bélapátfalvai kőedénygyár dolgozói közül is sokan áttelepültek a térségbe. A főtisztviselők és középítisztek többsége ekkor külföldi eredetű volt, a szakmunkások zöme a Felvidékről, esetleg Erdélyből, a segéd-munkások többsége pedig a környékről, a Sajó és a Rima menti falvakból, valamint az Észak-Alföldről került ki.³¹

Az ipari üzemek közelében lévő falvak népessége már a 19. század utolsó évtizedeitől gyors növekedésnek indult. Mint már korábban említettem, itt a kvártély olcsóbb volt az ózdi lakásokéhoz képest, a munkahelyhez való távolság sem volt túl nagy, csak pár kilométert tett ki. A vasüzem viszonylagos közelsége miatt volt lehetőségük arra, hogy igénybe vegyék a színvonalas kulturális és szórakozási lehetőségeket. Az iparváros agglomerációja együtt nőtt az üzemekkel a 20. század folyamán is. A közeli Sajóvárkony és Bolyok összeépült a gyári kolóniákkal, lakóiknak többsége korszakunkban már gyári munkás volt. Ebben az időszakban is a gyárba messziről munkavállalóként érkező idegeneknek Ózdon és a szomszédos, később a nagyközségbe ékelődő falvakban is egyaránt ajánlatos volt szállást bérelniük.

1910-re az említett kedvező demográfiai változások hatására Ózd lakossága csaknem megduplázódott. A népszámlálás adatai szerint ebben az évben már 5981 lakosa volt a településnek. Ekkor vált egyértelműen a körzet központi településévé, népességével, urbanizáltságával, intézményekkel való ellátottságával. A korábbi centrum, Sajóvárkony lélekszáma, jóval kisebb mértékben, de nőtt, ekkor 3866 személy lakta, Ózdtól már jelentősen lemaradva. A közeli Bolyokon a tíz évvel ezelőtti adatokhoz képest majdnem négyszázzal többen, 2211-en laktak.

Ebben az időszakban a gyár északi szomszédságában is megindult a gyári munkások lakóházainak építése, amelyeket a közeli Uraj község határában húztak fel. Ezek a telepek – Kisfalud és Szenna – így Uraj külterületéhez tartoztak, tehát adminisztratív értelemben növelték a település lakosságát, azonban földrajzilag attól teljesen különálltak. Ezt az ellentmondást takarja a község lélekszámának növekedése, amely a 19. században végig 420 és 480 körül mozgott, majd a századforduló évére hirtelen 580, 1910-re 690, 1920-ra 785, majd pedig

---

³⁰ *Dullien Ferenc*: A Rimamurány – Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság szociális és kulturális intézményeinek ismertetése. Munkaügyi Szemle 1928. évi 11. szám.

³¹ *Dobosy L.*: Az ózdi vasgyár hatása i.m. 32.

1930-ra 961 főre gyarapodott. 1930-ban például Uraj külterületein 306 fő élt, magától a falutól elkülönülve.³²

A Horthy-korszak demográfiai változásai

Az első világháború veszteségei, majd pedig az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés következményei Ózd környékét fokozottan érintették. Az anyagi- és emberveszteségekkel járó katonai pusztítás után az ózdi gyárvezetőségnek szembesülnie kellett a ténnyel is, hogy az új országhatárt az ipari vertikum közvetlen közelében húzták meg, s így elvesztette vonzáskörzete nagy részét. Különösen nagy problémákat okozott a nyersanyag-lelőhelyek zömének elvesztése, az üzemet ellátó bányák nagy része külföldi területre került. A szakemberek utánpótlása is megnehezedett, mivel korábban cseh és morva területekről, valamint a Felvidékről érkeztek a képzett kohászok és bányászok az ózdi egységbe. Fizikai alkalmazottainak jelentős része is az elcsatolt területekről járt ide dolgozni, akikre ezek után szintén nem számíthattak, kivéve, ha áttelepültek az országhatár innenső részébe. A tények ismeretében megállapíthatjuk, hogy a vállalat az 1920-as évek elején egyik legnagyobb válságát élte meg, amely természetesen kihatással volt a demográfiai helyzetre is.

Az 1920-as népszámlálás – ami tehát a recesszió kezdetéről közöl adatokat – alapján egyértelműen szembetűnik, hogy a betelepülők számának korábbi lendületes növekedése megbicsaklott. 1910-hez képest mindössze valamivel több, mint 200 fővel növekedett a település lélekszáma, ami a természetes szaporodást figyelembe véve a bevándorlást tekintve lényegében visszaesést jelez. Ózd lakossága ekkor 6022 fő, Bolyokot ekkor – mindössze 31 főnyi növekedéssel – 2242 személy lakta. Sajóvárkony még veszteséget is szenvedett el, a községben ekkor majdnem 150-nel kevesebben, 3621-en élnek. A stagnáló, sőt csökkenő népesség az első világháború pusztításainak eredményeit, valamint a válságos években a létszámleépítések hatására a mezőgazdaságba visszaáramló lakosság mozgásának hatásait mutatják.³³

Az átmeneti válság után az országos pozitív változások és a korábbi költségcsökkentő lépések hatására az ózdi gyár helyzete is konszolidálódott. Az évtized közepétől a cég ismét prosperált. A gyárvezetés Csehszlovákiával meg tudott egyezni a legfontosabb nyersanyagok beszállításáról. A munkaerő-utánpótlásban az irányok megváltoztak, a trianoni békeszerződést követően, 1920 után jelentősen átalakultak a migrációs trendek. Az országhatár másik oldalán levő területekről jelentős számban települtek át, köztük a vállalat korábbi dolgozói. Az üzemben általában segéd munkásként helyezkedtek el. Megfigyelhető, hogy a recesszió idején főképp a kétlaki – a gyári munka mellett kiegészítésképpen földműveléssel is foglalkozó – réteget számolta le legelőször a vállalat. A ked-

³² Az 1930. évi népszámlálás i.m. 63., 410.

³³ Az 1930. évi népszámlálás i.m. 63.

vező gazdasági környezetben azonban őket vissza is vették, így falvaikból ismét beköltöztek Ózdra. Emellett tovább folytatódott a bevándorlás a környező településekről a munkahely közelébe, a térség központi részébe.

Az 1930. évi népszámlálás demográfiai adatai is szemléltetik, hogy a vasüzem ekkorra kilábalt a recesszióból, üzletmenete prosperált. Az 1929-ben kialakuló világgazdasági válság Ózdon ekkor még nem nagyon éreztette hatását, korábbi kutatásaim alapján 1930-ban még csak enyhe mértékben csökkent az alkalmazottak létszáma is. Bele kell számolni azonban az 1920-as évek elejének nehéz gazdasági helyzetét, amikor jobb megélhetést keresve többen elköltöztek a vasgyár munkásai közül. Ózd lakossága tíz év alatt 21,6%-kal 7322 főre nőtt, amely azonban még mindig kisebb a természetes szaporodás ütemétől, de lényeges eltérést mutat az 1920-as számokhoz képest. A trend egyértelműen megfordult.

A bevándorlók főbb célpontjaivá az 1920-as évek második felében a környező, közeli községek váltak, ahol olcsóbb volt az ingatlanvásárlás – és bérlet, valamint a jóléti intézmények is elérhető távolságban voltak. Legnagyobb ütemben a korábbi körzetközpont, Sajóvárkony népessége növekedett, 3621-ről 5419 főre. Bolyok lakossága is jelentősen emelkedett, a községet tíz évvel korábban 2242, 1930-ban 3503 személy lakta, amely lényegesen meghaladta a természetes szaporodás ütemét. A népesség számának alakulásánál figyelembe kell venni továbbá, hogy ekkor a körzet kereskedelmi és szolgáltató központja, a Gyűjtő és térsége Bolyok területéhez tartozott. Ebben az időben itt 2113 személy élt, amely a község lakosságának kétharmadát jelenti. Korábbi kutatásaim alapján ez a terület a század első harmadában jelentős fejlődésnek indult, így a lakosság emelkedésének nagy részét ez a gyarapodás adja. A szintén közel fekvő Urajhoz tartozó külterületek, mint korábban jeleztem, is ekkor váltak egyre népszerűbb célponttá a betelepülők szemében.

Az 1930. évi népszámlálás részletes adatokat közöl a jelzett négy település munkáskolóniáiról is. Az adatok ugyan hiányosak, mivel a település belső magjában lévő, a falusias jellegű községgel összeépült régebbi telepek, valamint az újonnan épült Velence-telep összetételét sem vizsgálja. Kizárólag a települések külterületén fekvő gyári lakótelepeket elemzi, azonban ezek az adatok is érdekes képet mutatnak mikroszinten a gyári alkalmazottak társadalmáról. Ózdon ekkor összesen 2095 fő élt ezeken a telepeken, ami az össznépesség 34,9%-át jelenti. Az adatokban fel nem tüntetett kolóniákkal együtt Ózd lakosságának valamivel több, mint a fele élhetett a vasüzem által épített ingatlanokban. Figyelembe kell venni továbbá, hogy számos gyár által épített lakótelep a fentebb már említett szomszédos községek közigazgatási határain belül feküdt. Sajóvárkony lakosságának például 36,3%-a élt gyári telepen, mivel hozzátartozott többek között Bánszállásbánya és Hétes. Összességében tehát a környék lakosságának 40–

50%-a élt ekkor az üzemi lakótelepeken, amely társadalmi csoportot számbeli jelentőségénél fogva is érdemes alaposabban elemeznünk.³⁴

3. tábla: Ózd népességének megoszlása nemzetiség szerint

Időszak	Összlakosság	Magyar	Német	Szlovák	Horvát	Szerb	Olasz	Egyéb
1930	7322	7008	100	181	2	1	5	25
1941	21277	21018	60	79	1	–	–	118

Forrás: Az 1930. évi népszámlálás, Az 1941. évi népszámlálás

A kimutatásokból részletesebb adatokat is megvizsgálhatunk. Különösen érdekes a korábban nyelvi, kulturális zárványként élő telepi lakosság elmagyarosodása. A 19. század második felében beérkezett idegen ajkú munkások még élő tagjai, valamint leszármazottai már nagy részben ekkor a magyart tekintették anyanyelvüknek. Ózdon a 7322 fős összlakosságból csak 11 fő nem tudott magyarul, valamint már csak 100 német, 181 szlovák, 2 horvát és 1 szerb nemzetiségű személy élt a községben. A számok még mindig jól mutatják, honnan rekrutálódtak a korábbi időszakokban a gyári alkalmazottak, az adatok azonban már a település több mint felét kitevő kolonizált lakossághoz képest már csak elenyésző nyelvi, kulturális identitást feltételeznek.

A külterületeken élő 2095 telepi lakosból már csak 2 ember nem tudott egyáltalán magyarul. Ebben az időben már csak 25 német, 30 szlovák, ezen kívül 12 fő nem kategorizált külföldi nemzetiségű személyt találtak az összeírók. Ők legnagyobb részben Farkaslyuk-bányatelepen, Kisfaludon, valamint Kőalján éltek. Sajóvárkonyon belül Hétesen és Bánszálláson volt megfigyelhető csekély számú nem magyar lakosság. Valószínűleg első generációs, idős bevándorlók lehettek, akik nem adták fel életük végéig etnikai öntudatukat. Leszármazottaik azonban már szakítottak szüleik, nagyszüleik identitásával, és ők már magyarnak vallották magukat. Az elmagyarosodás nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az 1930-as évekre a korábbi kulturális, etnikai szakadék jelentősen szűkült a kolónián és a községekben élők között, így könnyebbé vált közöttük az érintkezés is. Jól kitapintható az etnikai adatokból, hogy megváltozott az 1920-as évektől a munkaerő-utánpótlás iránya is. A Felvidék elcsatolása után fejlődésnek induló külterületeken – Tábla, Szenna – már egyetlenegy idegen ajkú személyt sem találunk, ezek a telepek színmagyar lakosságúak.³⁵ Kivételt képez az általam korábban vizsgált Velence-telep, ami az 1920-as évek első felében épült.³⁶ A trianoni békediktátumot követően számtalan, az északi régiókból áttelepült

³⁴ Az 1930. évi népszámlálás i.m. 63.

³⁵ Az 1930. évi népszámlálás i.m. 410.

³⁶ Csontos Györgyi–Vass Tibor: Ózdi munkáskolóniák (1861–1970). Pomáz 2001. 93–94.

szlovák vasmunkás telepedett le erre a kolóniára, és feltételezhetően Ózdnak a többi nemzetiséghez viszonyítva relatíve magas szlovák lakosságának jelentős része itt élt. Az itt élő nemzetiségek azonban hamar elvesztették eredeti identitásukat, és a többségi magyar társadalomhoz hasonultak.³⁷

A munkáskolóniák korábbi nemzetiségi összetételére már csak a lakók gyakorolt vallása utal, mivel ezeken a külterületeken jóval nagyobb a protestánsok aránya. Az összlakosságból 5152-en tartoztak a még mindig legnagyobb, a római katolikus egyház kötelékei közé. Arányuk a századfordulóhoz képest nem változott. A számbeli növekedést az okozta, hogy egyre többen települtek be a szomszédos vidékekről Ózdra, akik a gyárban napszámos- vagy betanított munkát vállaltak. A térséget pedig – mint korábban említettük – zömében római katolikus népesség lakta. A reformátusok száma viszont megduplázódott, már 1072 fő vallotta magát a helvét hitvallásúnak a településen. A közösség létszáma 1920 után növekedett meg erőteljesen, egyrészt a trianoni döntés után az északi régiókból áttelepültek, másrészt az Alföldről átköltözöttek révén. A gyülekezet, amelyhez a közeli települések is hozzátartoztak, ekkor már 3300 lelket számlált. Az evangélikusok gyülekezete kis mértékben 697 főre nőtt.

Szignifikánsan emelkedett a görög katolikusok száma. A századfordulón még jelentéktelenek voltak, ebben az időben azonban már 196-an tartoztak ebbe a közösségbe. Az izraelita vallásúak köre kissé visszaesett, ebben az évben 110 zsidó felekezetű személyt tartottak nyilván. Ezen felül 7 görögkeleti ózdit vettek nyilvántartásba. Érdekes módon jelentős részük egy tömbben, az ózdi Deák Ferenc-telepen élt, kisebb részük pedig Kőalján.³⁸

Az 1929–1933-as gazdasági világválság a céget is érzékenyen érintette. A vállalatvezetés elbocsátásokra kényszerült, amely 1932-re 1000 fő volt gyári dolgozó leszámolását jelentette. Ezekben az években természetesen megtorpant a bevándorlás Ózd térségében, a trend csak 1933-ban fordult meg.

A gazdasági növekedés, majd az 1930-as évek utolsó éveitől a fegyverkezési konjunktúra miatt fellendülő vasipari termelés egyre több munkaerőt igényelt. Kezdetben – az 1920-as évek gyakorlatához hasonlóan – a korábban elküldött dolgozókat vették vissza, majd a helyi, mezőgazdaságból élő népesség vonult be egyre nagyobb arányban a gyárba dolgozni. Emellett egyre többen települtek be ismét a térségbe. Nagy számban szegényparasztok voltak, akiknek a mezőgazdaságból származó csekély és ingadozó jövedelem helyett a biztos gyári fizetés jobb életszínvonalat jelentett. Az utánpótlás bázisa a trianoni békekötés után – mint már említettük – a Felvidékről az Alföldre helyeződött át, s ez a tendencia az 1930-as évek felétől kezdve fel is erősödött. Az új lakók zömmel Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar megye területéről érkező napszámosok, cselédek voltak, akik az üzemben segédmunkásokként és napszámosokként helyezkedtek el. Kö-

³⁷ Csuzda Arzén szóbeli közlése alapján

³⁸ Borsod vármegye. Vármegyei szociográfiák V. Szerk. Csikvári Antal. Bp. 1939. 112.

zöttük, kifejezetten a Hajdúdorog tanyasi világából érkezők közül, sokan voltak görög katolikus vallásúak. Ezekben a térségben a gyárvezetés toborozta a leendő munkásokat, számos falvakból tömegesen települtek át Ózdra. Jellemző volt, hogy először a családapa jött a gyárba dolgozni, és eleinte ritkán, havonta járt haza, majd később követte őt a családja is, és véglegesen letelepedtek.³⁹

A folyamatos fejlődés következtében Ózd összeépült a szomszédos falvakkal, ezért a Magyar Királyi Belügyminisztérium 1940. január 1-jével Ózd, Bolyok és Sajóvárkony községeket Ózd nagyközség néven egyesítette. Ekkor a település 21 421 embernek adott otthont.

A statisztika alapján az elmagyarosodás tovább folytatódott. A már egyesült Ózd lakosságából csupán 60 fő vallotta magát németnek, 79 szlováknak, 4 romának, 1 pedig horvátnak. Az adatok most már külön jelzik a cigány lakosságot is, amely az adatok szerint ekkor 81 főt számlál.⁴⁰ Különösen érdekesnek tűnik az a kimutatás, amely a lakosság nyelvismeretét vizsgálja. Eszerint ekkor 561 fő beszélt németül, 696 személy pedig szlovákul. Az adatok szerint, habár a betelepülők leszármazottai – az első generáció tagjai közül valószínűleg már nagyon kevesen éltek – elsőprő többsége már magyarnak vallotta magát, habár a szüleik nyelvét még sokan ismerték, többé-kevésbé átvették és egymás között beszélték is.⁴¹

Érdemes egy pillantást vetni a felekezeti viszonyokra is. Továbbra is a lakosság döntő része, háromnegyede (14 942 fő) tartozik a római katolikus felekezethez. A fentebb már jelzett hajdúsági szegényparasztnak nagyszámú beköltözése révén szignifikánsan növekedett a görög katolikusok száma, akik közül ekkor már az egyesült Ózdon 805-en éltek. A folyamatnak azonban csak a kezdetén járunk ekkor, a tömeges bevándorlás csak az 1940-es évek közepén csúcsosodott ki. 1943-ban Ózdon egyházközséget alapítottak, amikor a hívek száma már kb. 1700 fő volt Ózdon. Közülük 700-an a gyárban dolgoztak, a környéken pedig még 500–600 fő tartozott közéjük.⁴² A protestánsok száma kisebb mértékben, de tovább emelkedett.⁴³

Kitekintés, összegzés

Ózd népessége korszakunk végén már közel 25 ezer főt számlált. A háború után az Ózdi Vasgyárat élüzemnek nyilvánították, s megindult az ipari vertikum termelésének erőltetett növelése. Ezzel természetesen párhuzamban az üzemben foglalkoztatottak száma is rohamosan emelkedett. A bevándorlók többsége ekkor is az Alföldről érkezett. A népesség növekedésével egyenes arányban a 20.

³⁹ Hangonyi Lajosné szóbeli közlése alapján

⁴⁰ Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Bp. 1976. 204–205.

⁴¹ Az 1941. évi népszámlálás. 3/a. Anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret. Bp. 1983. 70.

⁴² A görög katolikus egyházközség levéltára

⁴³ Az 1941. évi népszámlálás. 2. i.m. 205.

század első felében a település egyre inkább urbanizálódott. A háború előtt folyamatosan, azután pedig gyorsan épültek ki az egyre nagyobb számú lakosságot ellátó lakások, közintézmények és az infrastruktúra is jelentősen fejlődött. Ennek eredményeképpen Ózd 1949. január 1-jén pedig városi rangot kapott.

1945 után a korábbi társadalmi szerkezet jelentősen megváltozott. A Szabó Zoltán által kasztrendszerként vázolt tagoltság teljesen megszűnt, helyét egy új felépítésű hierarchikus rend vette át. Az alsóbb rétegek tagjai is feljebb emelkedhettek a ranglétrán. A kialakuló hatalmi struktúra tömegesen termelte ki az ún. munkáskadereket, akiket taníttatott és állami vagy társadalmi funkcióba, vezető állásokba helyezett. Ez Ózdon különösen jellemző volt Csepel, Angyalföld, Kőbánya, Salgótarján és Diósgyőr mellett. A folyamat csak az 1950-es évek derekán fejeződött be. A szakmunkásréteg nagy részét megfelelő képzettsége miatt továbbra is megtartották az államosítás után megalakuló Ózdi Kohászati Üzemekben. A gyár háború előtti vezetőit, a felsőbb tisztviselőket azonban az új hatalom üldözte, legnagyobb részük elmenekült a környékről.

A 20. század első felében a korábbi pár száz lelkes faluban a vasgyártás fellendülése, és munkaerőigénye hatalmas változásokat hozott. A századfordulón munkáskolóniák épültek a külföldről és Felvidékről betelepült szakmunkások számára, majd pedig a mezőgazdasági területekről érkezők vándoroltak be egyre nagyobb arányban Ózdra és a környező falvakba. A trianoni békeszerződés után az elcsatolt területeken maradt dolgozók, majd pedig a háborús konjunktúra következtében jobb életszínvonalat remélők települtek át a térségbe. Az erőltetett iparosítás ismét tömegével vonzotta az embereket a vasgyár kötelékei közé. Ennek eredményeképpen a falusias térségben korszerű munkáskolóniák és szociális létesítmények jelentek meg, aztán más falvakkal összenőve a település nagyközséggé vált, majd pedig a folyamatot betetőzve Ózdot korszakunk végén várossá nyilvánították.